

MANİSALI İKİ ŞAİRİN BİRER ŞİİRİNDE FUZÛLÎ ETKİSİ (Kulalı Nüzûlî ve Kırkağaçlı Remzî'nin, Fuzûlî'nin Bir Gazelini Tanzir ve Tahmisi)

Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN

Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZ

Bu yazıda, ünlü divan şairi Fuzûlî'nin Manisalı iki şair üzerindeki etkisi, belirtilen şairlerin iki şiirinden hareketle somut olarak gösterilmeye çalışılmıştır: Kırkağaçlı Remzî'nin Fuzûlî'nin bir gazelini üçer mısra ilave ederek tahmis ettiği şiir, yani beşlemesi ve Kulalı Mustafa Nüzûlî'nin yine Fuzûlî'nin bir gazelini tanzir ettiği şiiri. Metni ve düzyazı halinde dil içi çevirisi verilen bu iki manzumeye, uzak bir coğrafyadan ve yüzyıllar ötesinden, Manisa'da, küçük iki Anadolu kasabasında Fuzûlî etkisinin, dalgalar halinde devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Fuzûlî, Kırkağaçlı Remzî, Kulalı Nüzûlî, etkilenme, tahmis, tanzir*

THE IMPACT OF FUZÛLÎ IN ONE EACH POEMS OF TWO MANISA POETS (A Tanzir and Tahmis Work of Fuzûlî's Gazel by Nüzûlî of Kula and Remzî of Kırkağaç)

ABSTRACT

This paper attempts to illustrate the influence of Fuzuli, the famous divan poet, on two poets from Manisa through two of their selected poems, namely, Remzi of Kırkağaç's poem in which he adds three more lines to each couplet to one of Fuzuli's ghazels (tanzir), and Mustafa Nuzuli of Kula's imitation (tahmis) of another ghazel by Fuzuli. These two poems show how the influence of Fuzuli can still be observed in these small Anatolian towns in Manisa even after centuries in a land so far away from Fuzuli's own.

Keywords: *Fuzûlî, Remzi of Kırkağaç, Nüzûlî of Kula, influence, tahmis, tanzir*

Türk Edebiyatı'nda *Fuzûlî* (ö.1556) kadar yüzyıllar boyunca etkileri devam eden ve şöhreti bütün bir Türk coğrafyasına yayılan bir başka şair göstermek zordur. O, *Leylâ ve Mecnûn*'u ile, lirik ve aşıkane gazelleriyle, *Hadikatü's-Süedâ*'sı ile ve daha bir çok eseri ile asırlardır gönüllerde taht kuran bir büyük şair ve söz ustasıdır.

Arapça, Farsça ve Türkçe şiir yazacak derecede bu üç dile hakim olan ve üç dilde *Divan* yazan şairin, İslam medeniyetinin sacayağı olan bu dillerin imkan ve fırsatlarını kullandığı gibi ayrıca edebi coğrafya açısından Doğu ve

Batı Türkçesi arasında bir köprü teşkil ettiği de söylenebilir. Yine kendisinden sonraki klasik şairler üzerinde olduğu kadar, halk şiiri ve tasavvuf şiiri üzerinde de çok büyük bir etkisinin olduğu bilinmektedir¹.

Bu etkinin dalga dalga, yaşadığı yüzyıldan ve klasik şairlerden başlayarak daha sonraki yüzyıllara doğru; mutasavvıf şairler ve halk şairlerinden günümüz şairlerine kadar; büyük kültür merkezleri ve şehirlerden küçük kazalar ve kasabalara kadar yayıldığını ve bu etkinin süregelen bir devamlılık ve çeşitlilik içinde olduğunu söylemek yerinde ve doğru bir tespit olur.

¹ *İslâm Ansiklopedisi*'nde (C.4, s.697-698, İstanbul 1988) "Fuzûlî" maddesinin yazar Fuat Köprülü, bu konuyu ayrı bir başlık altında ele almış ve bir hayli incelemiştir. Buna göre Türk edebiyatında onun kadar geniş ve devamlı bir tesir icra etmiş bir başka şair pek azdır. O'nun, Türk dünyasının her tarafına yayılması, okunup sevilmesi, taklit ve tanzir edilmesi bakımından Nevai ve Nesimi'den bile üstün olduğunu, hülâsâ, Taşkent'ten Kazan'a, Kırım'dan Bosna'ya ve Macaristan içlerine, Bağdat'tan Kahire'ye, Tebriz'den Buhara'ya ve Derbend'e, İstanbul'dan Adriyatik kıyılarına kadar bütün bir Türk coğrafyasında asırlarca yaşadığını söyler. Ayrıca başka milletlerin hakimiyeti altında yaşayan Türklerin kültürünü muhafaza etmesi ve manevi birliğini sağlamasında Fuzûlî'nin büyük bir rol oynadığını söyleyen müellif, tezkirecilerin ondan büyük bir hürmetle bahsettiğini, pek çoğu ünlü 20'den fazla klasik şairin yanında yüzlerce onun şiirlerine nazireler yazarak tahmis ve tesdis ettiğini ilave eder. Fuzûlî etkisi, Namık Kemal, Muallim Naci, Tevfik Fikret.. gibi yeni şairler üzerinde de devam etmiştir. Öbür yandan Fuzûlî etkisi sadece klasik şairler üzerinde görülmez. Onan çok daha fazla tekke, saz ve halk şairleri üzerinde görülür. Bu etki divanından fasıllar okunmaya, tefe'ülle mahlas bulmaya kadar varır. Cönklerde, şarkı ve musiki mecmuaları yanında mevlüd mecmualarında bile Fuzûlî şiirlerinin bulunması onun şöret ve tesirinin ne denli yaygın olduğunu gösterir.

Diyanet İslâm Ansiklopedisi'ndeki "Fuzûlî" maddesini yazar Abdülkadir Karahan ise muhtemelen bu konu daha önce Köprülü tarafından ayrıntıyla ele alındığı için, Fuzûlî'nin Türk edebiyatı üzerindeki etkisinden bahsederken özetle "zamanından başlayarak hem divan hem de halk şairleri tarafından beğenilmiş ve sevilmiş" olduğunu ve "Onun şiirlerine ve özellikle gazellerine nazire söylememiş divan şairi yok gibidir" demekle yetinir. Karahan, *DİA*, C.13, s.244. İstanbul 1996.

İstanbul Belediyesinin düzenlediği ve 1996 yılında bastırıldığı "500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu" da bu yönde yapılmış güzel bir çalışmadır. Hayatı ve çevresi; Şiiri; Dili, akidesi, psikolojisi; Leyla vü Mecnun ve Yaşayan Fuzuli gibi bölümlerden oluşan ve birbirinden değerli bildirilerin yer aldığı *Fuzûlî Kitabı* bu bakımdan muhtevalı ve akademik camia dışında geniş çevrelere de hitap eden çok kıymetli bir yayındır. Bkz. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No 37, İstanbul 1996.

Fuzûlî'nin tesiri üzerine çalışmalar daha sonra da devam etmiştir: Konuyla ilgili Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi'nde 29-30 Mayıs 2008 tarihleri arasında "Fuzûlî'nin Türk Kültür ve Sanat Dünyasındaki Yeri" başlıklı uluslararası bir sempozyum tertip edilmiştir. Bkz.<http://www.neu.edu.tr/tr/node/4945> Erişim tarihi 09.11.2012 saat:10.33.

Fuzûlî'nin bu geniş çaplı etkisini dar bir dairede Manisalı iki şair üzerinde de görmek mümkün olabilmektedir. Türk edebiyatı tarihinde pek bilinmemesine rağmen Divanı üzerinde çalışma yaparak ortaya çıkardığımız ve literatüre kazandırdığımız *Kulalı Mustafa Nüzûlî* (ö.1744) *Divanı*'nda bunu müşahede ettiğimiz gibi, yine ilk defa araştırmalarımızla edebiyat ve bilim dünyasına tanıttığımız *Kırkağaçlı Remzî* (ö.1925?)'nin şiirleri üzerinde de *Fuzûlî*'nin dalgalar halinde devam eden bu etkisini nispeten görebilmekteyiz.

Aşağıda, bunun somut bir örneğini, Manisa/Kırkağaç gibi kapalı bir havzada, küçük bir kazada yetişen, deryaya dökülmek isteyen şirin bir dere, bir çay gibi çağlayan bilinmeyen bir şairin (Remzî'nin), bir büyük okyanus olan *Fuzûlî*'yle aynı sulara yüzmek, yarışmak istediğini gösteren, aynı vezin, redif ve kafiyeyle üç mısra ilâve ederek yazdığı tahmisini (beş mısralık kıtalarla yazılmış şiir, beşleme) ve günümüz Türkçesiyle yapılmış düzyazıya (dil içi) çevirisini göreceksiniz.

***Fuzûlî*'ye Tahmis-i Remzî (s.249)²**

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1

Ruh-ı dilberde gerçi mâhdan rûşen ziyâ gördüm
Küdüret verdi zülfî şimdi bakdım bî- safâ gördüm
Neye atf-ı nigâh etdimse âhir bir hatâ gördüm
Vefâ her kimseden kim istedim andan cefâ gördüm
Kimi kim bî-vefâ dünyâda gördüm bî-vefâ gördüm

2

Fezâ-yı aşka düşdüm bî ser ü pâ vâlih ü giryân
Visâl ümmîdi dilde menzildir vâdi-i hicrân
Bana bir dest-gîr olsun diye hâlim edip i'lân
Kimi kim derdime izhâr edip de istedim dermân
Özümden hem beter bir derde anı mübtelâ gördüm

² Tarafımızdan ilk defa neşredilen tahmis, Remzî'ye ait onun el yazısıyla yazılmış Mecmua'nın 249-251. sayfaları arasında bulunmaktadır. Ancak *Fuzûlî*'nin bu tanınan gazeli, Ali Nihat Tarlan'ın hazırladığı *Fuzûlî Divanı Şerhi*'nde (Tarlan 2005) ve taradığımız şu matbu *Fuzûlî Divanları*nda yoktur: *Külliyât-ı Divan-ı Fuzûlî*, Ahter Matbaası, İstanbul 1308; Gölpınarlı, *Fuzûlî Divanı*, İstanbul 1985 ; *Fuzûlî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz vd. Akçağ Yayınları Ankara 1990.

Fuzûlî'nin aynı redifli ("gördüm") bir başka şiirinin, Fasih Dede tarafından da tanzir edilmesi ve bu gazelin de *Fuzûlî Divanı*nda bulunmaması, dikkati ve Divan dışında kalan başka şiirlerinin de olabileceği şüphelerini konu üzerine çekmektedir. Yazı için bkz. Mustafa Çıpan, "Fuzûlî'nin Gazellerine Yazılan Nazirelerden Bazıları ve Bestelenmiş Şiirleri", *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı:3, Konya, s.107.

3 (s.250)

Tasavvur eyledim aşk içre kendimden elem def'in
Tehâcüm etdi ol ben istedim her ne dem def'in³
Meğer yâr eylemezmiş âşıkından hiç sitem def'in
Mükedder hâtırmıdan kılmadı bir kimse gam def'in
Safâdan dem uran hemdemleri ehl-i riyâ gördüm

4

Ümîd-i iltifât etsem kapar dildâr göz benden
Dirîg eyler ve ger düşünâmdır hayfâ ki söz benden
Soğukluk gösterir bahtım gibi tâb-ı temûz benden
Eğer su dâmenin tutdum revân dönderdi yüz benden
Ve ger gözgüden umdum sıdk aks-i müddeâ gördüm

5

Tahammül kalmadı bu hâlete giryanlık elverdi
Harâbım arz-ı üstâd eyledim viranlık elverdi
Dolaşdım sû-be-sû me'yûs olup hırmanlık elverdi
Ayak basdım der-i ümmîde sergerdanlık elverdi
Hüner ser-riştesin tutdum elimde ejdehâ gördüm

6

Perîşânî-i zülfe yâr olursa bu dile merkez
Müneccim nâfile tedbîr kılma cûya geri gelmez⁴
Hele yaver değil fehm eyledim ki tâli'im yüz kez
Bana gösterdi gerdûn tîre bahtım kevkebin yüz kez
Men-i [bî-] baht ana her gâh kim bakdım kara gördüm

7 (s.251)

Usandım yâr ile ağyârdan bu çekdiğim gamdan
Vefâ ümmîdi yanlış re'yimiş çün her bir âdemden
Kenâra gir olursam çok mu **Remzî** bunca hemdemden
Fuzûlî 'ayb kılma yüz çevirsem ehl-i âlemden
Neden kim her kime yüz tutdum andan yüz belâ gördüm

(1)Gerçi güzelin yüzünde aydan daha parlak bir ışık gördüm. (Fakat) saçları yüzünü gölgeledi ve gönlüme keder verdi, saf göremedim. Neye dikkatli baktımsa sonunda bir hata gördüm. Her kimden vefa umduysam ondan cefa gördüm. Bu vefasız dünyada kimi gördüysem vefasız gördüm.

³ Bu mısra'ın vezni aksamaktadır.

⁴ Bu mısra'ın da vezni aksamaktadır.

(2)Gönlümde kavuşma umudu, durağım ayrılık vadisi, şaşkın ve ağlamaklı, ayaksız başsız aşk göğüne düştüm. Benim elimi tutsun diye kime halimi bildirip, durumumu açıklayıp derdime derman istemişsem, onun kendimden daha beter bir derde tutulduğunu gördüm.

(3)Aşk içinde üstümdeki üzüntülerimi defetmeyi düşündüm. Ben ne zaman bu üzüntüleri kovmak istediysem, onlar (üzüntüler) bana hücum ettiler. Meğer, sevgili âşıkından sitemini hiç esirgemez (uzak tutmaz)miş. Kederli gönlümden hiç kimse dertleri uzaklaştıramadı. Kedersiz bir eğlenceden söz eden dostları, hep riyakâr gördüm.

(4)Sevgiliden bir bakış, lütuf umsam, yazık ki o benden uzak durur, kötü söz söyler ve gözünü kapar. Bahtım gibi temmuz sıcağında bana soğukluk gösterir (soğuk davranır). Eğer su gibi eteğini tutsam, o benden yüz çevirir (su gibi) akıp gider. Ve ne kadar aynadan doğruluk beklediysen, iddiamın aksini (umduğumun tersini) gördüm.

(5) Bu duruma katlanmak artık mümkün değil, ağlıyorum. Yıkıldım, durumumu üstada arz eyledim, (Allah'a yakardım) Yıkılmaktan bıktım. Umutsuz her yeri dolaşım, bu yokluk canıma yetti. Umut kapısına ayak bastım (birazcık umutlandım) başı dönmüştük, serserilik ortaya çıktı. Bilgi ve marifet ipinin ucunu tuttu(ğumu sandı)m, elimde büyük bir yılan gördüm.

(6) Ey müneccim, bu gönül, sevgilinin saç dağınıklığına merkez olursa, boşuna uğraşma! Akar suya tedbir olmaz, (akarsu) geri gelmez. (Belki) yüz kez (bahtımı denedim) anladım ki, bahtım bana yaver değil. Bu dünya, kara bahtımın yıldızını bana yüz kez karanlık gösterdi. Bu bahtsız ben, ne zaman (o bahtımın yıldızına) baktıysam onu hep karanlık gördüm.

(7) Dost ve düşmandan, (onların yüzünden)çektığım bu dertlerden bıktım. Her bir insandan vefa ummak, yanlış bir düşünceymiş. **Remzi**, böyle dostlardan bir kenara çekilsem (uzak dursam) çok mudur? **Fuzûlî**, dünya ehlinde (insanoğlundan) yüz çevirsem ayıp olmaz. Çünkü, her kime, ne zaman yüz tuttuysam (yöneldiysem) ondan yüz(lerce) bela gördüm.

Fuzûlî'nin Manisalı şairler üzerindeki etkisini somut olarak gösteren ikinci şiir ise, Kulalı Mustafa Nüzûlî'ye ait olup şiir, aynı vezin ve kafiyede, Fuzûlî 'ye nazire olarak yazılmıştır. Burada önce Nüzûlî'nin şiirine ve günümüz Türkçe'siyle onun düzyazı şeklindeki çevirisine yer verilmiş, arkadan da aynı şekilde Fuzûlî 'nin şiirinin metni ve çevirisi ilave edilmiştir.

Nüzûlî

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Yâ ilâhî uşbu cânım aşkıña olsun fedâ
Ol Resûlüñ hürmetine aşkdan eyleme cüdâ

'Ayn u şîn u kâf içinde söylediñ âşıklara
Tâ elestde cân kulagına erişdi ol sadâ

'Aşkıla buldu bulanlar bunda anda zâtîñi
Ol sebebden eylemişem dâim aşka iktidâ

Ehl-i aşka ta'n olunmaz bildiğim budur benim
Sevdiği kullara ihsân eyledi aşkı Hudâ

Muntazırdır aşk-ı sultan□kulluğuna cümle nâs
Bâb-ı aşkıñ bendesi şâh-ı cihân bay u gedâ

Her kim aşka yâr olursa her işi âsân olur
Anıñ için uydu aşka evliyâ vü enbiyâ

Mürşid-i kâmil yüzünden bu **Nüzûlî** miskine
Hamdü li'llâh dü cihânda aşk olupdur reh-nümâ

Ey Allah'im işte bu canım sana feda olsun. O resulün hürmetine beni aşk(ın)dan ayırma.

Aşıklara, ta (kalu bela'da) elest (ezel) meclisinde, ayn, şın ve kaf (aşk) harfleri içinde söyledin. Bu yüzden bu ses onların can kulaklarına erişti.

Burada da orada da (dünya ve ahiret) senin zatını bulanlar, aşkla buldular. O yüzden ben devamlı aşka uymuşum.

Allah, aşkı, sevdiği kullarına bağışladı. Bu yüzden benim bildiğim şudur: Aşıklar ayıplanmaz.

(Yine bu yüzden) bütün insanlar (sen) sultanın aşkına hizmet için beklerler. Dünyanın şahı da, zengin ve fakiri de senin aşk kapının kölesidir.

Kim ki aşka, sevgiye dost olursa her işi kolaylaşır. Onun için veliler de nebiler de aşka, sevgiye uydular.

Allah'a şükür ki kamil mürşid sebebiyle bu miskin Nüzuli'ye iki alemde de aşk yol gösterici olmuştur.

Fuzûlî

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Kad enâra'l-aşkı li'l-'uşşâkı minhâci-'l-hüdâ
Sâlik-i râh-ı hakîkat 'aşka eyler iktidâ*

*Aşkdır ol neş'e-i kâmil kim andandır müdâm
Meyde teşvîr-i harâret neyde te'sir-i sadâ*

*Vâdi-i hayret hakîkatde makâm-ı 'aşkdır
Kim müşahhas olmaz ol vâdide sultandan gedâ*

*Eylemez halvet-sarây-ı sırr-ı vahdet mahremi
Aşıkı ma'şukdan ma'şûku 'âşıkdan cüdâ*

Ey ki ehl-i ‘aşka söylerseñ melâmet terkin et
Söyle kim mümkün müdür tagyir-i takdîr-i Hudâ

Aşk kilki çekdi hat levh-i vücûd-ı âşıkâ
Kim ola sâbit Hak isbâtında nefy-i mâ’ada

Ey **Fuzûlî** intihâsız zevk bulduñ ‘aşkdan
Böyledür her iş ki Hak adıyla kılsañ ibtidâ

Şurası muhakkak ki aşk, aşıklara hidayet yolunu aydınlatmış, hakikat yolunun yolcusu da bu yüzden aşka uymuştur.

Şaraptaki kızdırıcı hararet, neydeki o tesirli ses, o kamil neşe, hep aşk sebebiyledir.

Hayret vadisi, gerçekte aşk makamıdır. O vadide (aşk vadisinde) köle, sultandan ayrılmaz (sultanın köleden farkı yoktur.)

Birlik sarayının özel sırrına sırdaş olan, seveni sevilenden, sevileni sevenden ayırmaz.

Ey aşk ehline kınanmayı bırak diyen! Söyle, Allah'ın takdirini değiştirmek mümkün müdür?

Aşk kalemi, aşığın vücut levhasına çizgi çekti (vücudunu yok etti). Allah'tan gayri her şeyi yok ederek, O'nunla varlığını isbat etti, var oldu.

Ey Fuzuli, Aşktan nihayetsiz (sonsuz) zevk duydun. Hak adıyla başlanan her iş böyledir.

Sonuç olarak çok geniş bir zaman dilimi ve coğrafyada yüzyıllarca yaygın bir şöhreti ve nüfuzu olan Fuzuli'nin, etkileri kısaca özetlenerek sınırlı bir coğrafyada ve Manisalı iki şair üzerindeki tesiri şairlerin tanzir ve tahmis ettiği iki şiiri üzerinden somut olarak nispeten gösterilmeye çalışılmış, şiirlerin metni ve düzyazıya çevrili verilerek geniş okuyucu kitlesinin de istifade edilmesi amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

ÇIPAN, Mustafa, "Fuzûlî'nin Gazellerine Yazılan Nazirelerden Bazıları ve Bestelenmiş Şiirleri", *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı:3, Konya, s.107.

ERDOĞAN, Kenan (2004), *Kulalı Mustafa Nüzûlî Divânı*, Manisa.

ERDOĞAN, Kenan- GÜNAY, Mehmet (2008), *Kırkağaç Sosyo-Ekonomik Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Manisa.

Fuzûlî Divanı (1990), Haz. Kenan Akyüz vd. Akçağ Yayınları, Ankara

Fuzûlî Divanı (1985), Haz. Abdülkadir Gölpinarlı, İstanbul

Fuzûlî Kitabı (1996), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No 37, İstanbul.

Fuzûlî (1308), *Külliyât-ı Divan-ı Fuzûlî*, Ahter Matbaası, İstanbul

KARAHAN, Abdülkadir, "Fuzûlî" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi DİA*, C.13, s.244.

KÖPRÜLÜ, Fuat (1988), "Fuzûlî" maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, C.4, s.697-698, MEB İstanbul

TARLAN, Ali Nihat (2005), *Fuzûlî Divanı Şerhi* Akçağ Yay. 5.b. Ankara

<http://www.neu.edu.tr/tr/node/4945>

EKLER

Kırkağaçlı Remzi'nin kendi el yazısıyla yazdığı mecmuasından Fuzuli'nin şiirini tahmis ettiği 249-251. sayfaları

